

Formation and staged development of inspection

Alisher IMOMNAZAROV¹

Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2023

Received in revised form

15 December 2023

Accepted 20 January 2024

Available online

15 February 2024

Keywords:

inspection,
inspection,
protocol,
types of inspection,
investigative actions.

ABSTRACT

The article analyzes the process of emergence and gradual improvement of the investigative action as an inspection. The changes in the articles on inspection, reflected in the Code of Criminal Procedure in force in our region, and their impact on practice are described.

2181-1415/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol5-iss1/S-pp253-260>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Кўздан кечириш тергов ҳаракатининг шаклланиши ва тадрижий ривожланиши

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

кўздан кечириш,
кўздан кечириш тергов
ҳаракатини ўтказиш,
баённома,
кўздан кечириш турлари,
тергов ҳаракати.

Мақолада кўздан кечириш тергов ҳаракатининг пайдо бўлиши, босқичма босқич такомиллашиб бориш жараёнлари таҳлил қилинган. Унда ҳудудимизда амалда бўлган Жиноят-процессуал кодексларда акс этган кўздан кечиришга оид моддаларнинг ўзгариб борганлиги ва уларнинг амалиётга таъсири баён қилинган.

Формирование и поэтапное развитие осмотра

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

осмотр,
проведение осмотра,
протокол,
виды осмотра,
следственные действие.

В статье анализируется процесс возникновения и поэтапное совершенствование следственного действия как осмотр. Описываются изменения статей об осмотре, отраженные в действовавших в нашем регионе Уголовно-процессуальных кодексах, и их влияние на практику.

¹ PhD, Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan.

Кўздан кечириш жиноятларни тергов қилишда қўлланиладиган ва бирламчи ва энг муҳим тергов ҳаракати ҳисобланади. Унинг бир неча даврлардан бери жиноятларни тергов қилишда асосий ва далилларни тўплашда хизмат қилувчи муҳим далилларни тўплаш усули ҳисобланади.

Жиноят ҳолатлари бўйича кўздан кечириш тергов ҳаракати ҳақидаги дастлабки маълумотлар Ҳиндистоннинг “Ману” қонунларида акс этган. Унда овчилар жиноятларни изидан, уларнинг ҳаракат йўналишидан келиб чиқиб жиноятчилар сонини аниқлашган”. Ганс Гросс ёзишича, ўша даврдаги изқуварлар йўқолган ҳайвонлар, инсонларни ҳодиса жойини кўздан кечириш орқали топиб бериш билан шуғулланган. “Ҳиндистонда ушбу фаолият билан шуғулланувчи шахслар “кхоях” деб аталган”. “Ҳақиқатни аниқлашда сўлак ва оғизни, тилни кўздан кечириш орқали айбдорлик ёки айбсизликни аниқловчи усуллар ҳам қўлланилган, масалан, гумонланувчининг оғзига қуруқ гуруч доналари қўйилиб савол берилиб унга жавоб олиш учун тупуриш сўралган, инсон ёлғон гапирганда оғзи қуриб қолиши натижасида гуруч оғиз қисмига ёпишиб қолган”.

“Хитой тиббиёт манбаларидан ҳисобланган “Си-Юань-лу” асарида мурдани кўздан кечиришга оид қоидалар ёзилган бўлиб, унда мурдани кўздан кечириш тартиблари баён қилинган”.

1532 йилда қабул қилинган “Каролина” қонунларининг 149-моддасида мурдани расмий кўмилишидан олдин дастлабки мажбурий кўздан кечириш (текшириш) тартиби жорий қилинган.

Ислон дини манбаси бўлган Қуръони Каримнинг “Юсуф” сурасида Юсуф алайҳисаломга бой аёл ошиқ бўлганлиги ва уйга жалб қилиб эшикни ёпганлиги, Юсуф алайҳисалом уйдан қочиб чиқаман деганда аёл унинг орқа томондан кийимини тортиб йиртганлиги ҳамда шу пайтда унинг эри келиб бўлган ҳолатдан изоҳ сўраганда аёл унга ҳамла қилинганлигини айтганлиги ёритилган. Шунда бир гувоҳ “Агар унинг кўйлаги олд томондан йиртилган бўлса, бас хотин рост айтибдир, у ёлғончидир...”, “агар унинг кўйлаги орт томондан йиртилган бўлса, бас, хотин ёлғон гапирибди, у (Юсуф алайҳисалом) ростгўйлардандир-деди”. Демакки, ушбу оятда кўздан кечириш орқали инсон ҳолатига баҳо берилган ва ҳақиқат аниқланган. Ислонда кўздан кечириш тергов ҳаракати қозиликлар томонидан амалга оширилиб, инсон тақдирини адолатли ҳал қилишда фойдаланилган. Асосан кўздан кечириш қозилик суди фаолият юритадиган жойларда ўтказилган.

“Европада Иннокентий III тиббиёт ходимининг инсон танасини кўздан кечириш тартибини жорий қилган”.

“Людовик XIV даврида эса Ордонанс қонунлар тўплами жорий қилиниб, унга кўра, шифокорлар томонидан мурдани кўздан кечириш тартиби белгиланган”.

Кўздан кечириш энг кўп бажариладиган тергов ҳаракатларидан бири бўлиб, ушбу процессуал институтнинг шаклланиши ва ривожланишининг тарихий жиҳатлари билан боғлиқ масалалар янада қизиқарли ҳисобланади. Бу унинг ҳуқуқий табиатини, шунингдек, замонавий тушунчасининг хусусиятларини яхшироқ тушунишга ёрдам беради.

Тергов ҳаракати сифатида кўздан кечиришни ҳуқуқий тушуниш хусусиятларини этимология, тарих ва ҳуқуқ назариясини ҳисобга олган ҳолда аниқлаш, шунингдек, буларнинг дастлабки тергов жараёнида асосий ўринни

эгалловчи кўздан кечириш ҳаракатини мустақил тергов ҳаракати сифатида тушуниш каби замонавий ёндашувни шакллантиришга таъсирини ўрганиш жуда аҳамиятлидир.

“Биринчи марта кўздан кечириш атамасининг қонунларда акс этиши 1529, 1566, 1588 йилларда Литва Буюк Герцоги Низоми билан тартибга солинган. Хусусан, 1588 йилги Низомнинг IV бўлимининг 9-бандида ушбу ҳаракат натижалари бўйича расмий ҳужжатни тузиш мажбурий эканлиги ҳамда иштирокчиларининг имзоси ва муҳри қўйилиши тўғрисидаги қоида – “квита” киритилган”.

Франция Жиноят-процессуал кодекси қабул қилингач (1808 йил) кўздан кечириш тергов ҳаракатини ўтказиш тартиби жорий қилинган.

1885 йилда А.Бертилон ҳодиса жойида тавсифловчи ва метрик суратга олиш қоидалари, техникаси ва ускуналарини ишлаб чиқди. 1888 йилда Вилгелм Эбер жиноятчи шахсини аниқлаш учун ҳодиса жойида бармоқ изларининг аҳамияти ҳақида қимматли фикрларни билдирган. “Б.Л.Бразол 1916 йилда “Тергов бўлинмаларига оид қиссалар” номли рисоласини нашр этди. Унда турли объектларни (нарс-буюм, ашёвий далиллар, ҳужжатлар ва ҳ.к.) кўздан кечириш тактикаси ва усуллари баён этилган”.

Кўздан кечириш тактикасини ҳисобга олган ҳолда, Б.Л. Бразол уни ўтказиш усуллари кўрсатиш билан чекланмайди. Унинг сўзларига кўра терговчи: “Фақат истеъдод ва техниканинг уйғун комбинацияси доимий ижобий натижаларга олиб келади” дейди. Бундан ташқари, Бразол сохта ҳужжатларни кўздан кечириш, гумон қилинувчидан дастхатларни қиёсий ўрганиш учун намуналар олиш ва тадқиқот учун материалларни экспертизага юбориш масалаларига тўхталиб, ўз фикр ва мулоҳазаларини баён қилган. Қўлёзма матнларни кўздан кечириш бўйича тадқиқот усуллари, ҳужжатларни қалбакилаштиришнинг умумий методлари ҳамда уларни идентификация қилиш масалаларини тасвирлаган.

Кўздан кечиришга оид кейинги қонунчилик маълумотномалари 1922 йилдаги РСФСР Жиноят-процессуал кодексларида (айнан шу даврдан бошлаб матнда ЖПК деб юритилган) келтириб ўтилган. Бироқ, ҳатто ушбу кодексда ҳам кўздан кечириш ва гувоҳлантириш аралаш ҳолатда белгиланган, муаллифларнинг фикрига кўра, бу нотўғридир. “Кўздан кечириш” тушунчаси шу даврда ҳам қонуний равишда шакллантирилмаган эди. Лекин, 1922 йилги РСФСР Жиноят-процессуал кодексида кўздан кечириш протоколи ишда далил эканлиги белгилаб қўйилган, (62-модда). “Гувоҳларнинг кўрсатмалари, эксперт хулосалари, ашёвий далиллар, кўздан кечириш баённомалари ва бошқа ёзма ҳужжатлар ва айбланувчининг шахсий тушунтиришлари далил ҳисобланади”.

“Яна бир кодекслардан бири 1929 йилги Жиноят-процессуал кодекси бўлиб, у 175 моддадан иборат”.

Мазкур кодексга асосан кўздан кечириш тергов ҳаракати қонуннинг турли моддаларида акс эттирилган. Кодекснинг 3-боби далилларни тўплаш деб номланади. Ушбу кодекснинг 22-моддасига кўра, жиноят ҳодисаси юз берганлигини аниқлаштиришга қаратилган фактик маълумотлар далил ҳисобланади. Далил сифатида гувоҳларнинг кўрсатувлари, кўздан кечириш, тинтув ва олиб қўйиш баённомалари ҳамда бошқа ёзма ҳужжатлар, эксперт хулосаси, ашёвий далиллар, жавобгарликка тортилган шахснинг тушунтиришини киритиш изоҳланган.

32-моддада ашёвий далиллар тўлиқ изоҳланиши, муҳрланиши ҳамда кўздан кечириш баённомаси, тинтув ва олиб қўйиш баённомасида акс эттирилади.

33-моддада давлат сири билан боғлиқ ҳужжатларни кўздан кечириш масаласи изоҳланган. Ушбу кўздан кечириш тегишли органлар томонидан белгиланган тартиб ва прокурор билан келишилган ҳолда амалга оширилади.

34-моддада консуллик ваколатхоналар хизмат ёзишмалари кўздан кечирилиши мумкин эмаслиги баён қилинган.

38-моддада кўздан кечириш баённомасида амалга оширилган барча ҳаракатлар кетма-кетликда изоҳланади.

Тарих бу йўл қўйилган хатоларни вақт ўтиши билан баҳолаш имконини берувчи вақт бўлиши баробарида биринчи қадамлар ва уларнинг аҳамиятини кўрсатувчи мезон ҳам ҳисобланади.

Мазкур муҳим мезонлардан бири 1959 йилги Ўзбекистон ССР кодекси саналади. Кодекс 425 моддадан иборат бўлиб, 3-боби Жиноят ишлари бўйича далиллар деб номланади ва унинг 48-моддаси “Жиноят ишлари бўйича исбот талаб қиладиган ҳолатлар” деб номланади. Ушбу моддага кўра: жиноят ҳодисаси (вақт, жой, усул ва бошқа жиноят содир бўлиш ҳолатлари); жиноят содир этилишида айбланувчининг айбдорлиги; айбланувчининг жавобгарлик даражаси ва характери таъсир қилувчи ҳолатлар; жиноят натижасида етказилган зарар миқдори ва характери.

Қайд этилган кодексда кўздан кечириш тергов ҳаракати гувоҳлантириш билан бирга изоҳланган ҳисобланади ҳамда 14-бобда жойлашган. Ушбу институтларга кодексда 7 та модда бағишланган бўлиб, 161–167-моддаларни ташкил этган.

Кодекснинг 161-моддаси кўздан кечиришни ўтказиш учун асослар деб номланган. Унда терговчи кўздан кечириш турлари бўлган ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш, бино, ашё ва ҳужжатларини кўздан кечириши мумкинлиги баён қилинган. Кечиктириб бўлмайдиган ҳолатларда воқеа жойини кўздан кечириш жиноят ишини қўзғатишдан олдин ҳам амалга оширилиши мумкин. Ушбу ҳолатда кўздан кечириш тергов ҳаракати якунланиши билан жиноят иши қўзғатилади.

Кодекснинг 162-моддаси кўздан кечириш тартиби ва вақти деб номланган. Унга кўра кўздан кечириш тергов ҳаракатида ҳолислар иштирок этиши лозимлиги изоҳланган. Кўздан кечириш жойи ушбу тергов ҳаракати тугаллангунга қадар ўраб олиниши ва хавфсизлиги сақланиши мумкин. Фикримизча, ушбу нормани амалдаги Жиноят-процессуал кодексда ҳам киритилиши мақсадга мувофиқ. Иш ҳолатидан келиб чиқиб кўздан кечириш жараёнига мутахассислар ҳам жалб қилиниши мумкин ҳисобланади. Заруратга кўра, терговчи ҳодиса жойи, алоҳида объектларни ўлчаши, фотосуратга олиши, киносъёмка қилиши, режалар, схемалар тузиши, излардан қолиплар олиши мумкин. Олиб қўйиш ёки тинтув пайтида аниқланган предметлар ва ҳужжатлар ҳодиса жойида текширилади, агарда бу ҳолатлар узоқ вақт талаб қилса муҳрланган ҳолда олиб, иш кўрадиган жойига олиб кетиб, ўша жойда кўздан кечирилади. Почта, телеграф жўнатмалари ҳам кўздан кечирилиши мумкин ҳисобланади.

Кодекснинг 163-моддаси кўздан кечириш ва мурдани кўздан кечириш деб номланган. Унда мурдани ташқи кўздан кечиришда терговчи суд тиббиёти соҳасида мутахассис бўлган шифокор ёрдамида амалга оширилади. Мурдани ички

тана аъзоларини кўздан кечиришда (вскрытие) суд-тиббий эксперт томонидан амалга оширилади. Имкон даражасида ушбу жараёнларда терговчи ҳам иштирок этиши лозим ҳисобланади. Фикримизча, амалдаги ЖПКнинг 138-моддаси, яъни мурдани кўздан кечиришга оид нормада мурдани ички тана аъзоларини кўздан кечириш тартибини ҳам киритиш керак.

1959 йилги кодекснинг ўзига хослиги унда эксгумация тергов ҳаракати ҳам мурдани кўздан кечиришга оид 163-моддасида берилганлиги ҳисобланади. Ушбу моддага кўра, терговчи мурдани қабрдан чиқариб олиш учун қарор чиқаради. Чиқариб олиш жараёни терговчи, холислар ва суд тиббиёти соҳасидаги мутахассис, айрим ҳолатларда эса бошқа турдаги мутахассис иштирокида амалга оширилиши мумкин ҳисобланади.

Кодекснинг 164-моддаси гувоҳлантириш деб номланиб, унда ўз манфаатини ҳимоя қиладиган шахсларнинг танасида жиноятга оид излар мавжудлиги текширилиши, ушбу ҳолат суд тиббий экспертиза ўтказишни истисно этган ҳолатларда амалга оширилади. Терговчи гувоҳлантириш учун қарор чиқаради. Қарор кимга нисбатан чиқарилган бўлса ўша инсон учун мажбурий аҳамиятга эга ҳисобланади. Гувоҳлантириш холислар, талаб қилинганда эса мутахассис шифокор иштирокида амалга оширилади. Терговчи бошқа жинс вакилини яланғочлаш билан боғлиқ гувоҳлантиришда иштирок этмайди. Гувоҳлантириш жараёнида инсонни камситиш, соғлиғига хавфли усулда уни ўтказиш тақиқланади.

Кодекснинг 165-моддаси кўздан кечириш ва гувоҳлантириш баённомаси деб номланиб, унга кўра ушбу ҳаракатларни амалга оширилганда баённома тузилади. Унда терговчи томонидан амалга оширилган ҳамма ҳаракатлар баённомада акс эттирилади.

Қиёсий тадқиқотлар учун намуналар олиш тергов ҳаракати ҳам кўздан кечиришга оид бобда акс этган. Терговчи лозим бўлганда гумон қилинувчи, айбланувчидан текшириш учун излар, бошқа намуналарни олиши мумкин. Намуналар олишда педагог, лозим бўлганда унинг ота-онаси иштирок этади ҳамда тегишли қарор асосида ўтказилиб, жараён тўлиқ баённомада акс эттирилади.

Хулоса қилиб айтганда, кўздан кечириш гувоҳлантириш тергов ҳаракати билан бир бобда акс эттирилган ҳамда эксперимент, гувоҳлантириш, текшириш учун намуналар олиш билан биргаликда акс эттирилган. Ушбу тергов ҳаракати тўлиқ баён қилинмаган.

Ушбу кодексда амалдаги кодексдаги кўздан кечиришдаги объектлар яъни теварак атроф ва ҳайвонларни кўздан кечириш мавжуд эмас.

Амалдаги ЖПКда мурдани ички қисмини очиб текшириш жараёни мурдани кўздан кечириш деб номланган 138-моддада мавжуд эмас. Фикримизча, амалдаги ЖПКга ҳам 1959 йилги мурдани кўздан кечириш тартибидаги нормаларни киритиш лозим.

ЖПКнинг “Мурдани кўздан кечириш” деб номланган 138-моддасида 2-қисм сифатида мурдани ички аъзоларини кўздан кечириш тартибини киритиш таклиф қилинади. Шунда ушбу қисм қуйидаги шакл касб этади:

“Мурдани ички тана аъзоларини кўздан кечириш суд тиббиёт муассасасида эксперт томонидан амалга оширилади”.

Мурдани кўздан кечириш тартибига бағишланган 138-модда номланиши ва мазмунида “мурда ёки унинг қисмларини кўздан кечириш” деб номлаш ва унинг мазмунига ҳам мурда қисмларини кўздан кечириш тартибини киритиш таклиф қилинади.

Таниб олинмаган мурда ёки унинг қисмлари фақат прокурор рухсати билангина кўмилади.”

Кўздан кечириш тергов ҳаракатининг бошқа элементар жиҳатлари турли криминалист олимлар томонидан ўрганилган ва ривожлантирилган. Мисол учун, Я.Баршев “жиноят ва унинг изларини кўздан кечириш” қоидаларини шакллантирди ва улар қуйидагилар:

“ташқи белгилар ва жиноят излари бўлган барча ҳолатларда кўздан кечирилиши зарур; кўздан кечириш объектидаги мумкин бўлган ўзгаришларни бартараф этиш учун максимал тезликда амалга оширилиши керак; кўздан кечиришнинг предмети текширилиши керак; кўздан кечириш жараёни ва унинг натижалари тавсифи шунчалик батафсил ва аниқ бўлиши керакки, ушбу ҳужжатлардан фойдаланадиганлар, бу объект орқали аниқ ва тўлиқ тасаввурга эга бўлсинки, худди улар буни ўзлари амалга оширгандек.

Қизиғи шундаки, Я.Баршев ўзининг “Махсус жиноят турларини тадқиқ қилиш ва кўздан кечириш усули” деб номланган китобининг 4-бобида нафақат тактик, балки услубий тавсияларни ҳам баён қилган. Бунда терговчи учун қотиллик, ўғирлик, қалбакилаштириш, банкротлик жинояти бўйича тергов ҳаракатларининг кетма-кетлиги ва мазмуни ҳақида қарашлар тавсифланган. Масалан, заҳарланиш орқали содир этилган қотилликни тергов қилишда: касаллик ва заҳарланган одам ўлиши мумкин бўлган тутқаноқ ва аломатларни батафсил ўрганиш; заҳарнинг таъсири ва изларини аниқлаш учун танани ташқи кўздан кечириш; марҳумга алоқадор барча озиқ овқатларни кўздан кечириш; агар танада заҳарланиш аломатлари бўлса, уни ички кўздан кечириш талаб қилинади.

Шунга ўхшаш тавсиялар бошқа процессуал қўлланмаларда ҳам мавжуд, масалан, А.А. Квачевский полиция суриштирув усуллари ва жиноят содир этишнинг турли усуллари ва жиноятчининг шахсини тавсифловчи белгиларни батафсил баён қилган. У бу белгиларни “моддий кўрсаткичлар” деб атади, уларнинг хилма-хиллиги ва маъносини очиб берди.

А.А. Квачевский ёзганидек, инсонни энг яхши танитадиган кўрсаткичларидан бири унинг жиноят жойида қолдирган излари бўлиб, улар жуда хилма-хилдир: оёқ, қўл излари, бармоқ излари, оёқ кийими излари, ҳайвон излари, гумонланувчига тегишли турли майда нарсалар ва ғ.к.

А.А. Квачевскийнинг иши “Назарий ва амалий қўлланма” деб номланган китобида алоҳида тергов ҳаракатларини ўтказиш усуллари батафсил тасвирлаб берган. “Улар орасида адабиётларда биринчи марта дастлабки тергов ҳаракатлари гуруҳини ажратиб кўрсатган: кўздан кечириш, гувоҳлантириш, тинтув каби тергов ҳаракатлари”. Муаллифнинг кўздан кечириш баённомасини тузиш бўйича тавсиялари замонавий амалиётга жуда яқин: бунда кўздан кечириш ўтказилган кетма-кетликда кўздан кечирилган ҳар бир нарса-буюмни батафсил тавсифлаш ва ҳодиса жойининг ўзида баённома тузиш тавсия этилган, бунда барча нарсалар аниқланган ва топилган вақтнинг ўзидаёқ баённомага киритилади. Ушбу тавсияларда тинтув, ашёвий далилларни қадоқлаш, сўроқ қилиш, ҳужжатларни текшириш ва бошқа усуллар батафсил кўриб чиқилган.

П.В. Макалинский кўздан кечириш жараёнида фотографиядан фойдаланиш ҳақида биринчилардан бўлиб тавсиялар ишлаб чиқди. У шундай деб ёзган: “Фотосурат жиноятчи номаълум бўлган қотиллик ҳолатлари бўйича кўздан

кечирилганда фойдали бўлиши мумкин: бунда ҳар бир кичик нарса муҳимдир ва шу билан бирга қайси нарсаларга биринчи навбатда эътибор бериш кераклигини ўрганиш қийин”. Бундан ташқари, яна бир неча жиҳатларда, П.В. Макалинский Боркман усули ёрдамида оёқ изларининг гипсли нусхаларини олиш усуллари, сўнгра ҳужжатларни текшириш имкониятларини батафсил тасвирлаб берган. Унинг қўлланмасида бошқа тергов ҳаракатлари бўйича кўплаб криминалистик тавсиялар ҳам мавжуд.

XX асрнинг бошларида криминалистик тавсиялар процессуал жиҳатлардан ажрала бошлади ва процессуал мазмунларсиз, оддийгина тавсифланадиган бўлди. С.В.Познышевнинг жиноят-процесси бўйича дарслигида фақат ҳодиса жойини суратга олишнинг мақсадга мувофиқлиги, қўл изларини аниқлашнинг аҳамияти, антропометрик ўлчовнинг фойдалилиги ва айбланувчининг бармоқ излари ҳақида гап боради. Бу ҳаракатларни амалга ошириш усуллари муаллиф баён қилмайди; “у терговчига уларни амалга ошириш учун мутахассис ёки криминалистдан ёрдам сўрашни тавсия қилади”.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан сўнг эса 1994 йилга қадар 1959 йилги кодекс амалда бўлган бўлсада, 1994 йил 22 сентябрдан бошлаш кўздан кечиришга оид нормалар кенг изоҳланган Жиноят-процессуал кодекс қабул қилинди.

Ушбу кодексда кўздан кечириш тушунчаси 75 марта ишлатилган. 16-боб кўздан кечириш тергов ҳаракатига бағишланган. 135–141-моддалар кўздан кечириш тартибини изоҳлашга қаратилган ҳисобланади. Кодексдаги ушбу моддаларнинг тадрижий ривожланиш даврийлигини таҳлил қилсак.

“2017 йил 6 сентябрда кўздан кечириш тергов ҳаракатини терговга қадар текширув органининг мансabdор шахси ҳам ўтказиши мумкинлигига оид норма киритилди”. ЖПКнинг 136, 137, 139, 140, 141-моддаларида ҳам терговга қадар текширув мансabdор шахси сўзлари киритилган ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, 1994 йилдан 2017 йилгача, яъни 23 йил давомида ушбу тергов ҳаракатига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилмаган. 2017 йилдан ҳозирги кунга келиб ҳам ушбу тажриба қўлланишда давом этмоқда. Демак, ушбу ҳолат ЖПКнинг кўздан кечиришга оид нормаларини замон талабларидан келиб чиқиб ривожлантириш лозимлигини кўрсатмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Законы Ману, ст. 44 глава VII. Интернет манзили: [www.http://ru.wikipedia.org/wiki](http://ru.wikipedia.org/wiki).
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. 4-е изд. – Спб., 1908. – С. 188.
3. Астанов И.Р. “Жиноят ишлари бўйича махсус билимлардан фойдаланишнинг процессуал ва криминалистик жиҳатлари” номли DSc докторлик диссертацияси. – Тошкент. 2020. 16 б.
4. Uematsu Tadashi. His-yüan chi-lu // Sung A Bibliography / Ed. By Y. Hervouet. – Honkong, 1978. – P. 186.
5. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тафсири Ҳилол. Иккинчи нашр. 3-жуз. 165 б.
6. Целцов М.А. Уголовный процесс. – М., 1948. – С. 306.

7. Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права. – Санкт-Петербург, 1995. – С. 255.
8. Статут Вялшага княства Лыоускага 1588 года: Тэксты. Давед. Камент. / Беларус. Сав. Энцыкл.; рэдкал. І. П. Шамякш (гал. рэд.). Мшск: БелСЭ, 1989. С. 147.
9. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия. М., 2000. С. 23-24, 323.
10. Бразоль Б. Л. Очерки по следственной части. История. Практика / Бразоль Б. Л. Петроград, 1916. 53 с.
11. Уголовно-процессуальный Кодекс РСФСР от 25 мая 1922 года (утратил силу). URL: <http://docs.cntd.ru/document/901757376>.
12. Уголовно-процессуальный кодекс Узбекской Советской Социалистической Республики. ЦИК Советов УзССР 29 июня 1929 № 133-СУ 1929 № 24 ст. 95.
13. Баршев Я. Основания уголовного судопроизводства с применением к российскому уголовному судопроизводству. Спб., 1841. С. 51.
14. Квачевский А.А. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по судебным уставам 1864. Ч 2. СПб, 1867. С. 233.
15. Макалинский Н.В. Практическое руководство для судебных следователей, состоящих при окружных судах. Ч. 2. Вып. 1. Спб., 1901. С. 256-257.
16. Познышев С.В. Элементарный учебник русского уголовного процесса. М., 1913. С. 253.
17. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 6 сентябрдаги ЎРҚ-442-сонли Қонуни тахририда – ЎР ҚХТ, 2017 й., 36-сон, 943-модда.